

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Palomäki, Sanna; Vaahersola, Joonas; Rikkinen, Toni

Title: Liikunnan opetusryhmät yläkouluissa ja opettajien näkemykset ryhmien muodostamisesta

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Palomäki, S., Vaahersola, J., & Rikkinen, T. (2024). Liikunnan opetusryhmät yläkouluissa ja opettajien näkemykset ryhmien muodostamisesta. *Liito : Liikunnan ja terveystiedon opettaja*, 28(4), 34-36.

Liikunnan opetusryhmät yläkouluissa ja opettajien näkemykset ryhmien muodostamisesta

Teksti: Sanna Palomäki, Joonna Vaahersola & Toni Rikkinen

Monissa suomalaisissa yläkouluissa on viimeisen vuosikymmenen aikana siirrytty liikunnassa erillisryhmäopetuksesta sukupuolesta riippumattomiin sekaryhmiin, mutta kansallisesti kattavaa tietoa liikunnan ryhmäjaosta ei ole aikaisemmin kerätty. Tutkimuksemme selvitettiin, millaisissa ryhmissä yläkoulujen kaikille yhteistä liikuntaa opetetaan, ja millaisia näkemyksiä liikunnanopettajilla on opetusryhmien muodostamisesta ja ryhmien koosta.

Opetusryhmien muodostamista ohjaavat säädökset ja suositukset

Voimassa olevan perusopetuslain mukaan koulujen opetusryhmät tulee muodostaa siten, että opetuksessa voidaan saavuttaa opetussuunnitelmassa asetetut tavoitteet. Opetusta tulee järjestää oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukai-

sesti ja heidän kehitystään tukien. Lisäksi perusopetuslaissa on säädetty oppilaiden oikeudesta turvalliseen oppimisympäristöön. (Perusopetuslaki 21.8.1998/628, 3§, 29§, 30§) Koulujen rehtorien ja opettajien tulee toiminnallaan edesauttaa oppimisympäristöjen turvallisuutta, ja he ovat velvollisia valvomaan oppilaiden turvallisuuden toteutumista. Liikuntatunneilla turvallisuuskysymykset joudutaan huomioidaan tarkasti monissa eri ympäristöissä, mutta esimerkiksi uinninopetuksessa ryhmän koolla ja opettajan mahdollisuudella valvoa oppilaita on erityistä merkitystä. (Poutala 2010, 110–128)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 14) todetaan myös, että opetuksen tulee tukea tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien toteutumista, ja kaikilla tulee olla esimerkiksi sukupuoleen katsomatta samat oikeudet koulutukseen. Opetushallituksen nettisivuilla (Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus) todetaan sukupuolten tasa-arvon sisältävän myös sukupuoli-identiteettien moninaisuuden hyväksymisen. Koulujen tulee pyrkiä sukupuolitietoiseen opetukseen, jossa vältetään oppilaiden sosiaalistamista biologisen sukupuolen mukaisiin rooleihin ja pyritään tunnistamaan ja purkamaan kulttuurissa vallitsevia sukupuolittavia käytäntöjä. Perimmäisenä tavoitteena on mahdollistaa oppilaille yksilölliset opinto- ja koulutusvalinnat ja purkaa työelämän segregaatiota mies- ja naisaloihin. (Opetushallitus 2024)

LIITO ry on julkilausumassaan 2018 todennut, että sekaryhmissä tapahtuva liikunnanopetus voi tukea perustus- ja yhdenvertaisuuslain toteutumista ja on useissa tilanteissa perusteltua. Lausun-

nossa korostetaan kuitenkin, että liikunnassa on tarvetta joustaville ryhmittelyille ja oppilaiden toiveiden kuuntelulle sekä tilanteita, joissa myös sukupuolen huomiointi voi olla perusteltua (Liikunnan- ja terveystiedon opettajat ry 2018).

Käytännössä opetuksen järjestäjällä on oikeus päättää opetusryhmien muodostamisesta edellä mainituissa raameissa niin liikunnassa kuin muissakin oppiaineissa, ja siksi kouluilla voi olla erilaisia käytäntöjä ryhmien muodostamisessa (Opetushallitus 2023). Laki tai asetus ei myöskään suoraan määrittele sitä, kuinka monta oppilasta yhdessä opetusryhmässä voi olla. Perusopetuksen laatukriteereissä (2012, 43) todetaan, että suositeltu enimmäiskoko perusopetuksen ryhmälle on 20-25 oppilasta, ja lisäksi ryhmäkoko on syytä pienentää, jos mukana on erityisen tuen tai eri kieli- ja kulttuuritaustoista tulevia oppilaita.

Millainen ryhmä tukee oppimista liikunnassa?

Suomalaisesta liikunnanopetuksesta ei ole toistaiseksi olemassa sellaista tutkimusta, jossa olisi vertailtu oppilaiden osallistumista, fyysistä aktiivisuutta tai muita oppimistuloksia seka- ja erillisryhmissä tai eri kokoisissa liikuntaryhmissä. Kansainvälisesti tällaista tutkimusta löytyy jonkin verran, mutta tulokset esimerkiksi oppilaiden fyysisestä aktiivisuudesta ja taitojen oppimisesta erilaisissa ryhmissä eivät ole olleet yksiselitteisiä.

Joissakin tutkimuksissa tyttöjen osallistumisen on havaittu jäävän sekaryhmäopetuksen pelitunneilla vähäisemmäksi

kuin poikien (Wallace ym. 2020; Vargos ym. 2021; Pritchardin ym. 2014). Lyu ja Gill (2011) havaitsivat, että tyttöjen pätevyiden kokemukset, viihtyminen ja yrittäminen olivat sekaryhmissä vähäisempiä kuin erillisryhmissä. Kuitenkin joissakin tutkimuksissa tytöt ovat liikkuneet sekaryhmissä aktiivisemmin kuin erillisryhmissä (Pereira ym. 2015; Smith ym. 2014) tai ryhmäjaolla ei ole ollut vaikutusta tyttöjen ja poikien aktiivisuuteen (Hannon & Ratliffe 2005; Slingerlandin ym. 2014).

Suurten ryhmäkokojen on havaittu kansainvälisissä tutkimuksissa vaikuttavan siihen, että oppilaat saavat opettajalta vähemmän henkilökohtaista ohjausta, ja fyysinen aktiivisuus ja suorituskertojen määrä jäävät vähäisemmiksi kuin pienemmissä ryhmissä (Bevans ym. 2010; Gross 2010). Suuri ryhmä koko voi näkyä myös työrauhan ja turvallisuuden heikkenemisenä sekä lisätä loukkaantumisen riskiä. Koulujen liikuntatilat sekä välinemäärät ovat usein rajalliset, mikä vaikeuttaa liikuntatuntien järjestämistä isoissa ryhmissä. (National Association for Sport and Physical Education 2006)

Tutkimuksen toteutus

Tutkimusaineisto kerättiin Webropol-kyselyllä joulukuun 2022 ja helmikuun 2023 välisenä aikana lähettämällä otoskoulujen liikunnanopettajille sähköpostilla pyyntö osallistua tutkimukseen. Aineiston edustavuutta pyrittiin turvaamaan sillä, että tutkimukseen otettiin mukaan samat perusopetuksen koulut, jotka olivat osallistuneet Opetushallituksen ja Liikuntatieteellisen tiedekunnan vuonna 2010 toteuttamaan Liikunnan oppimistulosten seuranta-arviointiin (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2011, 29) ja lisäksi otosta täydennettiin vielä 30 koululla riittävän vastausmäärän saamiseksi.

Yhteensä tutkimuskyselyyn vastasi 73 liikunnanopettajaa 59 perusopetuksen koulusta eri puolilta Suomea. Kouluista 24 sijaitsi Etelä- ja Lounais-Suomessa, 22 Länsi-, Sisä- ja Itä-Suomen alueella ja 13 Pohjois-Suomen tai Lapin alueella. Vastaaajista 40 oli naisia, 31 miehiä ja kaksi liikunnanopettajaa ei kertonut sukupuoltaan. Liikunnanopettajien ikä vaihteli 26 ja 62 ikävuoden välillä (keskiarvo 44,5 vuotta), ja heistä 92 prosenttia oli kelpoisia tehtävänsä.

Sekaryhmäopetus yleistynyt yläkoulujen liikunnassa

Tutkimuksemme osoitti suurimman osan liikunnanopettajista opettavan sukupuolesta riippumattomia sekaryhmiä. Noin 40 prosenttia vastanneista liikunnanopettajista opetti vain sekaryhmiä yläkoulujen kaikille yhteisillä eli pakollisilla liikuntatunneilla, ja lisäksi molempia eli seka- ja erillisryhmiä ilmoitti opettavansa vastaava osuus eli 40 prosenttia opettajista. Ainostaan erillisryhmiä opetti noin viidesosa vastanneista liikunnanopettajista (19,4 %). Tyttöjen ja poikien erillisryhmiä opettivat prosentuaalisesti eniten yli 45-vuotiaat (29,7 %) sekä maaseutukoulujen opettajat (30,8 %), mutta opettajan iän tai koulun sijainnin mukaiset erot eivät muodostuneet tilastollisesti merkitseviksi.

Sekaryhmäopetus näyttää lisääntyneen selvästi vuodesta 2010, jolloin Liikunnan oppimistulosten seuranta-arvioinnissa yhdeksäsluokkalaisista vain 15 prosenttia vastasi osallistuvansa liikunnanopetukseen sekaryhmässä (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2011, 81). Koska tässä tutkimuksessa vastaajina olivat opettajat ja toisessa oppilaat, eivät prosenttiosuudet ole suoraan vertailukelpoisia, mutta silti johtopäätös sekaryhmäopetuksen yleistymisestä näyttää varsin selvältä.

Sekaryhmäopetuksen yleistymiseen on todennäköisesti vaikuttanut Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014), jonka linjauksissa korostetaan opetuksen toteuttamista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien mukaisesti ja sukupuolesta riippumatta. Myös yhtenäiskoulujen lisääntyminen on voinut tukea sekaryhmäopetukseen siirtymistä. Koska alakouluissa liikunnan sekaryhmäopetus on ollut jo aiemmin vallitseva käytäntö, voi opettajista ja oppilaista tuntua luontevalta jatkaa samalla ryhmäryhmäjaolla myös yläluokilla. Tähän tutkimukseen osallistuneista opettajista 63 prosenttia työskenteli yhtenäiskoulussa.

Opettajien näkemykset liikunnan sekaryhmistä vaihtelevat

Liikunnanopettajat kirjasivat kyselyssä avoimeen vastauskohtaan mainintoja erilaisista sekaryhmäopetuksen hyödyistä yhteensä 99 ja haitoista 155 kertaa.

Yleisimmin sekaryhmäopetuksen hyötyinä nähtiin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen ja se, että oppilaat oppivat hyväksymään erilaisuutta ja ottamaan muut huomioon (29 mainintaa). Yleisimmin mainittu haitta oli puolestaan se, että sekaryhmien koettiin heikentävän etenkin arkojen oppilaiden ja tyttöjen osallistumista tunneilla, ja johtavan helposti alisuorittamiseen (49 mainintaa). Lisäksi usein mainittuna haittapuolena olivat suuret erot oppilaiden taidoissa, fyysisissä ominaisuuksissa ja koossa, minkä nähtiin aiheuttavan jopa turvallisuusriskejä esimerkiksi pelitilanteissa (36 mainintaa).

Opettajien kirjaamat hyödyt ja haitat kertoivat myös kokemusten erilaisuudesta tai jopa ristiriitaisuudesta. Esimerkiksi osa opettajista piti sekaryhmäopetuksen hyötynä eritasoisten ryhmien ja pelien muodostamista, mutta osa koki eriyttämisen sekaryhmissä haastavaksi. Samaan tapaan toiset näkivät sekaryhmäopetuksen vaikuttavan ryhmähengen ja oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitoihin myönteisesti, mutta toiset olivat havainneet kielteisiä vaikutuksia oppilaiden käyttäytymisessä ja työskentelyssä. Kaikkiaan liikunnanopettajien näkemykset sekaryhmäopetuksen hyödyistä ja haitoista olivat pitkälti samankaltaisia, mitä aikaisemmissä tutkimuksissa on raportoitu (Best ym. 2010; Isoaho 2020; Koponen 2019; Ruotoistenmäki 2020).

Liikunnan ryhmäjakojen laittamisen yksiselitteiseen paremmuusjärjestykseen on vaikeaa, koska oppimisen kannalta paras ryhmä voi vaihdella esimerkiksi tavoitteista, sisällöistä ja erilaisten oppilaiden tarpeista riippuen. Erillisryhmien haasteena on kaksijakoisen sukupuolikäsityksen pohjaava rakenne, joka voi esimerkiksi sateenkaarinuorista tuntua epämuikavalta ja syrjivältä (Berg & Kokkonen 2020). Toisaalta myös kukaan sukupuolesta riippumaton ryhmäjako ei tarkoita automaattisesti sitä, että liikunnanopetus olisi kaikille tasa-arvoisempaa, sillä tutkimuksemme opettajat nostivat esille oppilaiden osallistumisen haasteet juuri sekaryhmissä. Onnistunut sekaryhmäopetus näyttää edellyttävän erilaisia pedagogisia ratkaisuja tuekseen. Näistä liikunnanopettajat ovat nostaneet esiin erityisesti mahdollisuuden yhteisopettajuuteen ja erilaiset pienryhmäjaot tilanteenmukaisesti (Ruotoistenmäki 2020; Koponen 2019).

Aikaisemmissä tutkimuksissa on saa-

tu viitteitä siitä, että sekä oppilaiden että opettajien suhtautumiseen vaikuttaa myönteisesti se, millaisista ryhmistä heillä on aikaisempia kokemuksia (Ruotoistenmäki 2020). Kuitenkin tähän tutkimukseen osallistuneista liikunnanopettajista hieman yli puolet (52,1 %) kertoi, että opettaisi mieluiten erillisryhmiä liikuntatunneilla, vaikka tulosten mukaan ainakin 80 prosentilla heistä oli jo kokemusta sekaryhmien opettamisesta. Kolmannes vastaajista ilmoitti, että oli itse saanut vaikuttaa liikunnanopetuksen ryhmien muodostamiseen koulussa, mutta yli puolet kertoi, ettei voinut vaikuttaa ryhmien muodostamiseen.

Suuria liikuntaryhmiä aikaisempaa enemmän

Puolet vastanneista liikunnanopettajista (50,0 %) ilmoitti opettavansa keskimäärin 16-20 oppilaan ryhmiä kaikille yhteisillä liikuntatunneilla, ja noin 40 prosenttia vastaajista ilmoitti keskimääräisen ryhmäkoon olevan liikunnassa yli 20 oppilasta. Vaikka keskimääräiset ryhmäkoot vaikuttivat monissa kouluissa kohtuullisilta, oli vastaajilla tyypillisesti opetettavana myös suuria liikuntaryhmiä. Noin 60 pro-

senttia liikunnanopettajista kertoi opettavansa vähintään yhtä yli 25 oppilaan ryhmää, ja joka viidennellä opettajalla oli yksi tai useampi yli 30 oppilaan ryhmä.

Sekä koulun suurempi koko että sijainti kaupungissa olivat yhteydessä suurempiin ryhmäkokoihin liikunnassa. Joka viides suuressa koulussa (yli 300 oppilasta) opettavista vastasi keskimääräisen ryhmäkoon olevan liikunnassa yli 25 oppilasta. Pieniä, 12-15 oppilaan ryhmiä, suurissa (yli 300 oppilasta) tai keskiuurissa (151-299 oppilasta) kouluissa ei juurikaan ollut.

Suuret liikuntaryhmät ovat lisääntyneet verrattaessa vuoden 2010 Liikunnan oppimistulosten seuranta-arviointiin. Silloin opettajista noin puolet opetti yli 25 oppilaan ryhmiä ja joka kymmenes yli 30 oppilaan ryhmää. (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2011, 103) Myös liikunnanopettajien näkemykset ryhmien koosta ovat muuttuneet samansuuntaisesti. Vuonna 2010 suurin osa opettajista (71%) piti liikuntaryhmiensä kokoa sopivana (Palomäki & Heikinaro-Johansson 2011, 103) mutta tässä tutkimuksessa enää neljännes liikunnanopettajista piti ryhmäkokoja sopivina. Yli puolet vastanneista liikunnanopettajista toivoi pienempiä opetusryhmiä liikuntatunneille. Tuoreessa OAJ:n selvityksessä lähes 80 prosent-

tia opettajista piti opetusryhmien kokojen rajaamista keskeisimpänä korjattavana asiana perusopetuksessa (Nissilä & Viitamies 2024). Kasvavat oppilasryhmät kuormittavat opettajia sekä vaikeuttavat oppilaiden yksilöllistä huomiointia ja turvallisen liikunnanopetuksen toteuttamista, joten ryhmäkokojen hillitseminen riittäväillä resursseilla ja valtakunnallisilla sääöksillä olisi perusteltua.

Kiitämme kaikkia tutkimukseen osallistuneita liikunnanopettajia!

Kirjoittajat Sanna Palomäki, Joona Vaahersola & Toni Rikkonen, Liikuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto

Artikkeli pohjautuu Toni Rikkosen ja Joona Vaahersolan liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielmaan.

Lähteet jäsensivuilla

